

ПРАВА ЛЮДИНИ

ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ

ВІСНИК ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія юридична

Випуск 38

Видається з 1961 р.

Львів

Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка

2003

<i>В. Кульчицький, Л. Присташ</i> ГАЛИЦЬКЕ НАМІСНИЦТВО: СТРУКТУРА І ДІЯЛЬНІСТЬ	90
<i>В. Качур</i> ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК КАНАДИ В XVII – 60-х РОКАХ XIX ст. (СТАН РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ТА ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)	95
<i>О. Сидорчук</i> УЧАСТЬ ПРИСЯЖНИХ ЗАСІДАТЕЛІВ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ ЗА СУДОВИМИ СТАТУТАМИ 1864 РОКУ	106
<i>Л. Ясінська</i> НОТАРІАТ В ГАЛИЧИНІ ЗА АВСТРІЙСЬКИМ ПОЛОЖЕННЯМ 1871 р.	112
<i>І. Гловацький</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ НА ЗЕМЛЯХ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ І БУКОВИНИ	119
<i>Б. Ринажевський</i> ГУЦУЛЬСЬКА РЕСПУБЛІКА 1918-1919 рр. ТА ЇЇ ПРАВОВИЙ СТАТУС	128
<i>О. Липитчук</i> ПОЛЬСЬКИЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС 1928 р. ТА ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА	136

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

<i>П. Стецюк</i> КОНСТИТУЦІЯ ЯК ФОРМА ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ЗМІНИ ВЛАДНИХ ВІДНОСИН В ДЕРЖАВІ ПРИ ПЕРЕХОДІ ВІД ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ ДО ДЕМОКРАТИЧНИХ ФОРМ ПРАВЛІННЯ	145
<i>А. Савчак</i> СТАНІСЛАВ ДНІСТРЯНСЬКИЙ ПРО КОНСТИТУЦІЮ ДЕРЖАВИ	153
<i>В. Кіселичник</i> ІСТОРІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ – СКЛADOVA НАУКИ ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ	160
<i>О. Бориславська</i> ПОСДНАННЯ ФОРМ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ І ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ У ЗДІЙСНЕННІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	168
<i>М. Гірняк</i> ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ: СТЕР ВУ СТЕР (КОНСТИТУЦІЙНО – ПРАВОВІ АСПЕКТИ)	174
<i>В. Гірняк</i> ДЖЕРЕЛА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ	182
<i>І. Переш</i> ТРАДИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОСУДДЯ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ	191

АДМІНІСТРАТИВНЕ І ФІНАНСОВЕ ПРАВО

<i>Грегорі Лeko</i> РАДНИК З ПИТАНЬ ЕТИКИ	197
---	-----

ТРАДИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОСУДДЯ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

І. Переш

*Ужгородський національний університет
вул. Капітульна 26, 88000 м.Ужгород, Україна,
тел. (03122) 3-61-22*

Стаття присвячена питанням, які висвітлюють актуальні проблеми, що стосуються історії становлення, розвитку та діяльності інституту конституційного правосуддя Чехословаччини. Матеріал актуальний для тих, хто вивчає історичні аспекти конституційної юрисдикції зарубіжних країн.

Ключові слова: конституційний суд, розвиток, становлення конституційного правосуддя.

Вперше інститут конституційного судочинства був закладений у Конституції Чехословацької Республіки (ЧСР) від 29 лютого 1920 року [1, с.255-267]. Він представляв собою принципово нову (австрійську) модель конституційного правосуддя, концепція якого була розроблена австрійським вченим Г. Кельзенем і полягала в тому, що на відміну від американської моделі конституційне правосуддя здійснювалось не судами загальної юрисдикції, а спеціалізованим органом – Конституційним Судом.

У Європі перший такий суд був утворений в Австрії у відповідності з Конституцією 1920 року, але припинив свою діяльність внаслідок приєднання цієї країни до Німеччини у 1938 році. Ще більш короткою виявилась історія конституційного суду Іспанії, передбаченого Конституцією 1931 року і ліквідованого разом з нею франкістським режимом.

Що стосується інших європейських країн, то в Федеративній Республіці Німеччині конституційний суд виник в 1951 році, в Італії у 1955 році, у Франції в 1959 році, у Бельгії у 1983 році, в Австрії відродився у 1945 році, а в Іспанії у 1980 році.

В ст.2 Конституції ЧСР 1920 року зазначалося, що Конституційний Суд здійснює контроль за відповідністю законів Чехословаччини та законів Сейму Підкарпатської Русі (автономного утворення) положенням Конституції, та законам, які її змінюють чи доповнюють. Ст.3 регулювала організацію Конституційного Суду, що складався з семи членів: двоє були делеговані з Верховного Суду, двоє з Вищого Адміністративного Суду, ще двох і голову Конституційного Суду призначав Президент Республіки. Строк повноважень суддів становив 10 років.

Детальніше правовий статус Конституційного Суду було врегульовано окремим законом "Про Конституційний Суд" від 9 березня 1920 року [2, с.370-371] та Регламентом Конституційного Суду від 29 серпня 1922 року [3, с.1075-1081]. Спеціальними інструкціями від 1925 та 1926 років був змінений порядок делегування суддів на посаду членів Конституційного Суду Вищим Адміністративним Судом та Верховним Судом. [4, с.20]

Суддями та їх заступниками могли бути особи, які отримали вищу юридичну освіту, мали право голосу і досягли віку 45 років.

Перший Конституційний Суд Чехословаччини пропрацював лише один термін, а його діяльність не була інтенсивною. Про це свідчить той факт, що за час своєї роботи він розглянув конституційність лише двох законів та декількох підзаконних нормативних актів.

Другий склад суду було сформовано лише в травні 1938 року, але згодом він припинив свою діяльність, оскільки Конституційним законом від 14 березня 1939 року №1/1939 була проголошена самостійна Словацька Республіка.

21 липня 1939 була прийнята Конституція Словацької Республіки [5, с.375-384], в §98 якої було закладено організацію Конституційного Сенату, який складався з Президентів Сенатів Верховного Суду та Вищого Адміністративного Суду, а його головою був перший Президент Верховного Суду. Конституційний Сенат вирішував питання про відповідність законів та постанов Конституції та конституційним законам.

Одним із завдань Національних зборів після лютого 1948, коли влада у країні зосередилась у руках комуністів, було розроблення та прийняття нової Конституції, що й було зроблено 9 травня 1948 року [6, с.35-86].

Хоча більшість положень Конституції були розроблені перед лютим 1948 року і містили ряд демократичних засад, але реально вони не дотримувались, а такий інститут як Конституційний Суд був зовсім відсутній. Його повноваження були віднесені до Президії Національних зборів. Так, у відповідності із ст.65 Конституції, Президія здійснювала тлумачення законів, вирішувала питання про відповідність законів Конституції та відповідність постанов уряду і міністрів законам, а за Конституцією від 11 липня 1960 року [7, с.25-46] дана функція була віднесена до компетенції Національних зборів.

Але оскільки Президія Національних Зборів в період між сесіями здійснювала всі повноваження вищого представницького органу, крім виборів Президента республіки та прийняття конституційних законів, то фактично функція конституційного контролю залишилась у компетенції Президії Національних Зборів [8, с.57].

27 жовтня 1968 року був схвалений Конституційний закон № 143/1968 "Про Чехословацьку федерацію", який набрав чинність 1 січня 1969 року [9, с.47-95]. Для конституційного судочинства цей закон був надзвичайно важливим, оскільки передбачав утворення Конституційного Суду Чехословацької Соціалістичної Республіки як органу охорони конституційності.

Суб'єктами, які мали право звернутися до Конституційного Суду були: палати Федеральних зборів, Президія Федеральних зборів, уряд Чехословацької Соціалістичної республіки або інший федеральний орган, Чеська Національна рада, її Президія, Словацька Національна рада, її Президія та уряд, суди, Генеральний прокурор, фізичні та юридичні особи [4, с.22].

Конституційний суд міг розпочати справу і за власною ініціативою. Отже, йому надавалося право здійснювати абстрактний та конкретний контроль за конституційністю нормативно-правових актів. Абстрактний контроль полягав у тому, що Конституційний Суд мав право розглянути будь-який нормативний акт, щодо якого виникають сумніви у його конституційності. Конкретний контроль – це розгляд Конституційним Судом питання про конституційність нормативного акту, яке виникає в зв'язку з судовим розглядом певної справи, предметом якої є захист конкретних інтересів.

Конституційний Суд складався з 12 членів: 8 суддів та 4 заступників. Щоб між двома республіками не виникали розбіжності при призначенні суддів, то чотири судді та два заступника обирались Палатою Націй Чеської Соціалістичної республіки, а інші чотири судді та два заступники Радою громадян Словацької Соціалістичної республіки. Свої рішення він повинен був приймати в Сенатах.

Суддею Конституційного Суду міг бути громадянин Чехословаччини, який мав право голосу, вищу юридичну освіту, досяг 35 років і не менше 10 років займався юридичною діяльністю. Судді обирались Федеральними зборами строком на 7 років і не більше ніж на два строки підряд.

Детальніша процедура формування суду, його повноваження, розгляд справ перед ним повинні були регулюватися спеціальним законом Федеральних зборів Чехословаччини.

Крім цього передбачалося, що в Чеській та Словацькій республіках повинні створитися конституційні суди республік. Їх статус та основи організації мали забезпечувати конституційні закони Національних рад. Але всі ці положення так і не були реалізовані залишившись існувати тільки на папері.

Листопад 1989 року та період після нього приніс Чехословацькій державі не тільки відсторонення від влади комуністичної партії, але й повернення до ідеї створення Конституційного Суду. Так 27 лютого 1991 року Федеральні збори Чехословацької Федеративної республіки ухвалили конституційний закон "Про Конституційний суд Чеської та Словацької Федеративної республіки" [5]. Закон характеризував Конституційний Суд як судовий орган охорони конституційності. До його компетенції у відповідності із ст.2 закону входило прийняття рішень:

- про відповідність законів Федеральних зборів, рішень Президії Федеральних зборів конституційним законам Федеральних зборів;
- про відповідність законів Федеральних зборів, конституційних та інших законів Чеської Національної Ради та Словацької Національної Ради міжнародним договорам про права та свободи людини і громадянина, які ратифіковані Чеською та Словацькою Федеративною республікою;
- про відповідність конституційних та інших законів Чеської Народної Ради і Словацької Національної Ради, законних рішень Президії Чеської Національної Ради та Словацької Народної Ради конституційним законам Федеральних зборів;
- про відповідність постанов уряду Чехословацької Федеративної республіки, нормативних актів федеральних міністерств, інших федеральних органів державної влади конституційним та іншим законам Федеральних зборів;
- про відповідність постанов урядів Чеської та Словацької республік, правових актів міністерств та інших органів державної влади Чеської і Словацької республік конституційним та іншим законам Федеральних зборів.

Конституційний суд мав право розглядати спори про компетенцію між органами однієї або обох республік, конституційні скарги про порушення органами державної влади основних прав та свобод людини і громадянина, а також справи про те, чи рішення про розпуск політичної партії або руху є законними.

Конституційний закон "Про конституційний суд Чеської та Словацької Федеративної республіки" містив в собі норми, які стосувалися розгляду справ перед

Конституційним Судом. Так у відповідності із ст.8 подання до Конституційного суду могли здійснювати Президент Чехословацької федеративної республіки, Федеральні збори, уряд ЧСФР, Чеська Національна Рада, Словацька Національна Рада, уряд Чеської республіки або інший центральний орган Чеської республіки, уряд Словацької республіки або інший центральний орган Словацької республіки, суд, Генеральний прокурор ЧСФР, Генеральний прокурор Словацької та Чеської республік, фізичні та юридичні особи.

Конституційний Суд складався з 12 суддів, які призначалися Президентом Республіки за згодою Федеральних зборів Чехословацької Федеративної Республіки, Чеської та Словацької Національних рад, строком на сім років, так, щоб кожна республіка була представлена шістьма суддями.

Судею Конституційного Суду міг бути громадянин, який мав бездоганну репутацію, право голосу, досяг 35 років та не менше ніж 10 років займався юридичною діяльністю. Голову суду та його заступника призначав Президент ЧСФР із суддів Конституційного Суду.

У жовтні 1991 року Федеральні збори ЧСФР прийняли закон "Про організацію Конституційного Суду Чехословацької Федеративної Республіки та розгляд справ перед ним" [10].

Конституційний Суд ЧСФР проіснував з 31.01.1992р. по 31.12.1992р. і припинив свою діяльність з розпадом ЧСФР. За час свого існування він розглянув більше тисячі справ, а практика розгляду і прийняття рішень була пізніше запозичена новосформованими Конституційними Судиами вже незалежних Чеської та Словацької республік.

Словацька Національна рада 2 грудня 1992 року прийняла конституційний закон "Про Конституційний Суд Словацької Республіки" [11], а на другий день 3 грудня 1992 року прийняла закон "Про організацію Конституційного Суду Словацької Республіки та розгляд справ перед ним" [12]. Але з проголошенням 1 січня 1993 року самостійної Словацької республіки, вони так і не вступили в силу.

Якщо порівняти розвиток конституційного правосуддя Чехословаччини з іншими соціалістичними країнами того часу, то в Угорській Народній Республіці вперше Конституція 1972 року закріпила право здійснення контролю за дотриманням Конституції і відміни актів державних органів, які протирічать Конституції або порушують інтереси суспільства за Державними зборами. У ході конституційної реформи 1983 року інститут конституційного контролю був переданий новоствореній Конституційно-правовій Раді, яка здійснювала контроль за конституційністю всіх правових норм, дериктив та рішень Верховного Суду, правових актів членів уряду, генерального прокурора, керівників центральних відомств а також місцевих органів влади. Вона була наділена також правом тлумачення конституційних норм. Але обиралася Конституційно-правова Рада Державними Зборами у складі 11-17 чоловік, більшість яких становили депутати зборів, а головою та секретарем Конституційно-правової Ради взагалі могли бути тільки депутати державних зборів.

У Польській Народній Республіці до 1985 року контроль за конституційністю нормативних актів здійснювала Державна Рада і лише з 1986 року був створений спеціалізований орган – Конституційний Суд, який на відміну від органу конституційної юрисдикції Угорської Народної Республіки, хоча і обирався Сеймом, був незалежним органом конституційної юрисдикції. Він не вирішував питання про

конституційність актів Сейму і Державної Ради, а лише мав право розглядати дані питання і повідомляти про це Сейм. Самостійно він приймав рішення лише про конституційність актів Ради Міністрів Республіки та інших підзаконних актів.

У Соціалістичній Федеративній Республіці Югославії конституційна юрисдикція виникла у 1963 році і мала свої особливості пов'язані з федеративним устроєм держави. Так, у Югославії діяв не один, а система Конституційних Судів на чолі з Федеративним Конституційним Судом.

Отже, з вищенаведеного бачимо, що орган конституційної юрисдикції Чехословаччини пройшов складний етап розвитку та становлення починаючи з 1920 року, коли Чехословаччина стала другою країною в Європі, після Австрії, де був створений спеціалізований орган конституційної юрисдикції, і закінчуючи 1993 роком, коли Чехословацька федерація перестала існувати.

На різних етапах розвитку відношення до органу конституційної юрисдикції у Чехословаччині змінювалось. У домюнхенській республіці цю функцію здійснював Конституційний Суд, у радянські часи – Президія Національних зборів та самі Національні збори, а згодом був знову утворений Конституційний Суд Чехословацької Соціалістичної Федеративної Республіки. Таким чином, функція контролю за відповідністю законів та підзаконних нормативних актів Конституції була вилучена із компетенції парламенту і сконцентрована в спеціалізованому органі охорони конституційності – Конституційному Суді, який зосереджувався виключно на конституційно-правовій проблематиці розгляду справ і цим самим був невід'ємним органом демократичної держави, що здійснював захист основ державного ладу.

1. Zákon kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, z 29 února 1920 // Sbirka zákonů a nařízení státu Československého. – 1920. – 6 března.
2. Zákon "O ústavním soudě" z 9 března 1920 // Sbirka zákonů a nařízení státu Československého. – 1920. – 6 března.
3. Jednací rád ústavního soudu, z 19 května 1922 // Sbirka zákonů a nařízení státu Československého. – 1922.-24 srpna.
4. Rozhodovacia činnosť Ústavného súdu Slovenskej Republiky 1993 – 1997.-Bratislava,: Kalligram.
5. Ústavný zákon "O Ústave Slovenskej republiky", z 21 júla 1939 //Slovenský zákonník. – 1939. – 31 júla.
6. Конституция Народной Республики Чехословакия, от 9 мая 1948г. // Конституции Европейских стран народной демократии. – М.,1954.
7. Конституция Чехословацкой Социалистической Республики 11 июля 1960г.// Чехословацкая Социалистическая Республика: Конституция и законодательные акты. – М.: Прогрес, 1987.
8. Правовая охрана Конституции. Сборник обзоров. – М.,1991.
9. Конституционный закон "О Чехословацкой федерации" от 27 октября 1968г. // Чехословацкая Социалистическая Республика: Конституция и законодательные акты. – М.: Прогрес, 1987.
10. Zákon "O organizácii Ústavného súdu Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a o konaní pred ním" zo 7 novembra 1991 // Zbierka zákonů Československej Federativnej Republiky. – 1991. – № 491.

11. Ústavný zákon Slovenskej národnej rady "O Ústavnom súde Slovenskej republiky" z 2 decembra 1991 // Zbierka zákonů Československej Federativnej Republiky. – 1992. – № 7
12. Zákon Slovenskej Národnej rady "O organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky a o konaní pred ním" z 3 decembra 1991 // Zbierka zákonů Československej Federativnej Republiky. – 1992. – № 8.

TRADITIONS OF CZECHOSLOVAKIA'S CONSTITUTIONAL JUSTICE: SOME ASPECTS OF THE PROBLEM

I. Peresh

*Uzhgorod National University
Kapitulna Str., 26, UA-88000 Uzhgorod, Ukraine,
tel. (03122) 3-61-22.*

The article deals with the issues of formation, development, and activity of the constitutional justice institution in Czechoslovakia. The material is urgent for those, who study historical aspects of constitutional justice in foreign countries.

Key words: constitutional court, development, formation of constitutional justice.

Стаття надійшла до редколегії 8.04.2003

Підписана до друку 30.10.2003